

NIEMIECKIE TOWARZYSTWA GÓRSKIE W GÓRACH ORLICKICH

Marcin Dziedzic

Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu al. Ignacego Jana Paderewskiego 35, 51-612 Wrocław,
e-mail: mdz10@wp.pl

W dniu 2 III 1881 r. w Kłodzku założono Towarzystwo Górskie Hrabstwa Kłodzkiego (Gebirgsverein der Grafschaft Glatz), które w 1888 r. zmieniło nazwę na Kłodzkie Towarzystwo Górskie (Glatzer Gebirgsverein, w skrócie GGV). Na jego czele stał Zarząd Główny z siedzibą w Kłodzku, któremu podlegały sekcje. Organizacja w dniu założenia liczyła 15 sekcji mających swoje siedziby na obszarze Hrabstwa Kłodzkiego i w Bardzie^{1/}. Zagospodarowaniem obszaru doliny rzeki Orlicy zajęła się grupa terenowa Bystrzyca Kłodzka, która w 1882 r. wyznaczyła przy pomocy drogowców szlak ze swojego miasta do Lasówki i Zelenki^{2/}. Były to jednak tereny położone daleko od siedziby sekcji i nie poświęcano im zbyt wiele uwagi.

W celu zagospodarowania turystycznego doliny Orlicy powołano 12 XI 1889 r. sekcję Doliny Górnej Dzikiej Orlicy, do której należały osoby zamieszkałe po niemieckiej i austriackiej stronie granicy^{3/}.

Sekcja Doliny Górnej Dzikiej Orlicy liczyła kilkudziesięciu członków. Mieszkali oni w wielu miejscowościach. Szybko doszło do konfliktu interesów. Niezadowoleni byli mieszkańcy Lasówki i Zelenki (dziś część Orlickiego Záhoří). Konflikt trwał co najmniej od stycznia 1891 r. W marcu 1892 r. obradowało walne zebranie sekcji. W sprawozdaniu na łamach bystrzyckiej gazety *Der Gebirgsbote* poinformowano, że uwzględniono postulaty niezadowolonych co zdaniem autora relacji zapobiegło planom stworzenia nowej sekcji. Sprawozdanie zakończono cytatem autorstwa Pierra Cambronne: „Gwardia umiera, ale nie poddaje się.” Przymuszalnie osoby dążące do rozłamu potraktowały go jako obrazę, gdyż inna wersja powiedzenia francuskiego generała to jedno wulgarnie słowo. Relację opublikowano 25 III 1892 r., a sześć dni później założono sekcję Lasówka^{4/}. Nową grupą terenową kierował niezwykle zaangażowany prezes. Odejście członków spowodowało stagnację w sekcji Doliny Górnej Dzikiej Orlicy, która latem 1895 r. rozwiązała się. Osoby zainteresowane członkostwem w GGV wstąpiły do grupy terenowej Lasówka^{5/}. W 1903 r. po śmierci charyzmatycznego prezesa sekcja Lasówka rozwiązała się. Odrodziła się w 1906 r. pod nazwą grupy terenowej Doliny Górnej Dzikiej Orlicy i pod tą nazwą istniała aż do 1945 r. Nieoficjalnie nazywano ją także sekcją Kunštát.

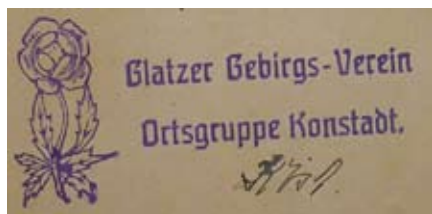
1/ Jahresbericht nebst Mitglieder Verzeichnis des Gebirgs-Vereines der Grafschaft (dalej Jahresbericht) 1880/1882, s. 1-2.

2/ Jahresbericht 1882/1883, s. 8.

3/ Jahresbericht 1889/1890, s. 10.

4/ Der Gebirgsbote 1891, nr 5 (16 I), 6 (20 I), 9 (30 I); 1892, nr 25 (25 III), 33 (22 IV), nr 68 (23 VIII); Jahresbericht 1891/1892, s. 6.

5/ Jahresbericht 1895/1896, s. 3; 1902, s. 8.

Fig. 1. Pieczętka sekcji Doliny Górnej dzikiej Orlicy z jej nieoficjalną nazwą 1924 r. Wg Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Oddział w Kamieńcu Żabkowicki, Akta miasta Bystrzycy Kłodzkiej, sygn. 1869.

W okresie międzywojennym zgłaszano propozycje jej podziału na grupy terenowe Mostowice i Lasówka, ale nie uzyskały one akceptacji walnego zebrania^{6/}.

W swojej działalności sekcja Doliny Górnej Dzikiej Orlicy wiele uwagi poświęcała sadzeniu drzew. Tego typu aktywność miała za zadanie integrować członków w pracy dla najbliższej okolicy. Zadania typowo turystyczne, np. znakowanie szlaków lub budowa altan, spotykały się często z niechęcią i powodowały spadek liczby członków, którzy byli zainteresowani w dużej mierze jedynie

pracą na rzecz swojej miejscowości^{7/}. Oprócz sadzenia drzew sekcja zajęła się ujęciem źródła Eliasquelle^{8/}.

Grupa terenowa organizowała także dla członków spotkania towarzyskie i wykłady. Spośród tych pierwszych szczególną popularnością cieszyło się jedzenie kielbasy. Uczestnicy jedli przede wszystkim kaszanke i pasztetową z kapustą. Czasem także zupę kielbasianą, radkowskie masło, mleko i pili radkowską wódkę (Wünschelburger Korn). W 1909 r. sekcja Doliny Górnej Dzikiej Orlicy wydała specjalną ulotkę (Wurstblatt) zawierającą najprawdopodobniej program imprezy i teksty piosenek. Imprezy sekcji odbywały się zazwyczaj w gospodzie w Zelence^{9/}.

Od 1892 r. sekcja zainteresowała się turystyką zimową. Organizowano wycieczki saniami do pobliskich miejscowości. Natomiast dopiero w 1906 r. jest po raz pierwszy wzmiankowana działalność znakarska^{10/}.

Od 1897 r. grupa terenowa finansowała działalność schroniska studenckiego w Lasówce. Był to obiekt, który podczas wakacji oferował darmowe noclegi i śniadania niemieckim uczniom i studentom płci męskiej zamieszkałym w Rzeszy Niemieckiej i Austro-Węgrzech. Obiekt w Lasówce miał 2 łóżka. W pierwszym roku istnienia udzielił 4 noclegów. Od 1900 r. obiekt miał już 4 łóżka. Rekordy frekwencji padły w 1906 i 1914 r., gdy w schronisku nocowało 91 osób. Stanowiło to odpowiednio 7,61% i 5,29% noclegów w całym Hrabstwie. Schronisko istniało do 1923 r. W okresie I wojny światowej i po jej zakończeniu liczba udzielanych noclegów spadła. W ostatnim roku istnienia wynosiła tylko 18^{11/}.

6/ Die Grafschaft Glatz (dalej GG) 1906, nr 3, s. 47; 1925, nr 3–4, s. 34; 1931, nr 1, s. 19.

7/ Jahresbericht 1889/1890, s. 10; 1890/1891, s. 11; 1891/1892, s. 6.

8/ Jahresbericht 1891/1892, s. 6–7.

9/ Jahresbericht 1893/1894, s. 8; GG 1906, nr 3, s. 54; 1907, nr 3, s. 58; 1909, nr 12, s. 106; 1912, nr 1, s. 10, nr 2, s. 23; 1913, nr 5, s. 78.

10/ Jahresbericht 1892/1893, s. 8; GG 1906, nr 4, s. 85; 1907, nr 2, s. 33, nr 3, s. 58; 1912, nr 1, s. 10; 1913, nr 8, s. 116;

11/ Das Riesengebirge in Wort und Bild 1897, nr 2, po s. 76; Die deutschen Studenten- und Schüler-Herbergen. Ferien 1900; Die deutschen Studenten- und Schüler-Herbergen. Ferien 1906; Die deutschen Studenten- und Schüler-Herbergen in den Ferien 1914, Hohenelbe 1915, s. 1; Die deutschen Studenten- und Schüler-Herbergen in den Ferien 1923, Hohenelbe 1923, s. 7.

Największym osiągnięciem sekcji Doliny Górnej Dzikiej Orlicy była budowa wieży widokowej na Jagodnej. W 1907 r. grupa terenowa wybrała się na wycieczkę na tę górę. Widok z Jagodnej okazał się bardzo piękny, ale nie było jednego miejsca, które oferowałoby pełną panoramę. Poszukiwanie miejsc widokowych okazało się męczące zwłaszcza dla osób niezających dokładnie okolicy. W tej sytuacji sekcja wpadła na pomysł budowy prostej, drewnianej wieży widokowej. Inicjatywę poparły sąsiednie grupy terenowe Bystrzyca Kłodzka i Długopole-Zdrój. Po długich negocjacjach udało się uzyskać parcelę od wsi Wyszki położoną na granicy dóbr Herbersteinów. Cztery słupy konstrukcyjne o długości 20 m ofiarowało miasto Bystrzyca Kłodzka. GGV musiało jedynie zapłacić podatek. Pozostałe drewno pozyskano od wsi Wyszki oraz pewnego mieszkańca tej wsi, a deski i węgary z tartaku Junga w Młotach. Wykonanie wieży powierzono podmajstrzemu ciesielskiemu Neugebauerowi z Nowej Vsi. Prace trwały od końca lipca do połowy sierpnia 1909 r.

Fig. 2. Jagodna I – Otwarcie wieży widokowej na Jagodnej. Photograph. u. Verlag Wilhelm Hoffmann Lichtenwalde 1909. Ze zbiorów Andrzeja Wziątki.

14 VIII 1909 r. konstrukcja została odebrana przez policję budowlaną. Wieża miała 17 m wysokości. Wieńczyła ją flaga ufundowana przez mieszkańców Bystrzycy Kłodzkiej poetę i lekarza Paula Futtera, Gürtha, Kreisela i Schindlera. Uroczyste otwarcie nastąpiło 22 VIII 1909 r. w obecności ponad 60 osób. Wydano okolicznościową publikację^{12/}.

Z biegiem czasu wieża na Jagodnej uległa dekapitalizacji. W 1920 r. sekcja Długopole przekazała grupie terenowej Doliny Górnej Dzikiej Orlicy znaczną sumę na remont budowli. W 1922 r. wejście na nią nie było możliwe i myślano o budowie nowej konstrukcji. Plany nie zostały zrealizowane zapewne z powodu hiperinflacji. W 1934 r. planowano na szczycie Jagodnej zbudować wieżę widokową. Wzniesiono jednak tylko wieżę triangulacyjną o wysokości 28 m, która nie była dostępna dla turystów. Podobnie w 1939 r. prasa sugerowała GGV inwestycję na Jagodnej. Plany te

12/ GG 1909, nr 1–2, s. 13, nr 8, s. 66; nr 9, s. 73–74; 1910, nr 4, s. 49, nr 6, s. 76; Der Gebirgsbote 1909, nr 49 (18 VI), 66 (17 VIII), 69 (27 VIII); Glatzer Zeitung 1909, nr 67 (20 VIII), 69 (27 VIII), 79 (1 X).

nie zostały zrealizowane zapewne z powodu braku funduszy, a w drugim przypadku także ze względu na rychły wybuch wojny. Resztki wieży triangulacyjnej rozebrano pod koniec lat 60. XX w.^{13/}

Sekcja Doliny Górnej Dzikiej Orlicy działała na terenie dawnego powiatu bystrzyckiego i przyległych obszarach Czech. Leżąca na terenie powiatu kłodzkiego wieś Zieleniec należała do obszaru działania sekcji Duszniki-Zdrój. Jej aktywność koncentrowała się na górze Orlicy. Na jej wierzchołku Otto Rübartsch z Zieleńca wybudował schronisko i drewnianą wieżę widokową. Korzystał przy tym z pomocy dusznickich działaczy turystycznych. Współpraca z nim nie była łatwa. Największy kryzys wybuchł na początku XX w., gdy Rübartsch nie oglądając się na sekcję GGV wybudował nową drewnianą wieżę widokową. Jego działanie trwale popsuło stosunki. Grupa terenowa Duszniki początkowo zamierzała zerwać wszelkie kontakty. Później jednak zdecydowano się na dalsze finansowanie schroniska studenckiego prowadzonego w obiekcie Rübartscha na Orlicy^{14/}.

Dopiero 7 V 1927 r. powołano do życia sekcję Zieleniec. Jej powstanie wiąże się z początkiem przekształcania się wsi w ośrodek narciarski. W 1927 r. Zarząd Główny GGV przystąpił do wznoszenia schroniska im. Hindenburga w Zieleńcu, które zaprojektował wiceprezes organizacji i zarazem wiceburmistrz Kłodzka Konrad Goebel. Obiekt został otwarty 10 czerwca 1928 r. Budowa kosztowała ponad 200 000 marek. Sfinansowano ją w dużej mierze z dotacji państwowej. Schronisko stale wymagało inwestycji obciążających kasę GGV. Trudności spotęgował kryzys gospodarczy. W 1937 r. towarzystwo postanowiło sprzedać budynek w ręce prywatne. Sama sekcja GGV w Zieleńcu nie miała jednak większych osiągnięć^{15/}.

Po czeskiej stronie granicy dopiero 2 V 1926 r. powstało Niemieckie Towarzystwo Gór Orlickich (Deutscher Gebirgsverein für das Adlergebirge). Organizacja miała zazwyczaj nieco ponad 300 członków mieszkających w różnych miejscowościach Gór Orlickich i poza ich obszarem. Towarzystwo skupiało się na reklamowaniu regionu. Znakowano także szlaki, a w 1937 r. otwarto własne małe schronisko. Towarzystwo utrzymywało luźne kontakty z GGV. Po przyłączeniu Sudetenlandu do III Rzeszy Niemieckie Towarzystwo Gór Orlickich wystąpiło z wnioskiem o przyłączenie do

13/ GG 1921, nr 1–2, s. 16; 1922, nr 3–4, s. 32; Der Gebirgsbote 1920, nr 204 (8 IX); 1921, nr 26 (2 II); 1934, nr 155 (9 VI); Habelschwerdter Stadtblatt 1939, nr 98 (16 VIII); Grenzblatt für den Kreis Habelschwerdt 1939, nr 67 (22 VIII); SGTS, t. 14, s. 97. W 1933 r. powstała wieża triangulacyjna na położonym w pobliżu Jagodnej szczycie Sasin. Miała ona 40 m wysokości. Zamierzano ją zburzyć po zakończeniu pomiarów. Ponadto w tym samym roku kłodzka gazeta polecała widok z takiej konstrukcji o wysokości 25 m, która znajdowała się na Czarnej Górze koło Przełęczy Puchaczówka. Zob. Der Gebirgsbote 1933, nr 226 (23 VIII), 231 (28 VIII). Dziś na tym drugim szczycie wznosi się wybudowana w 2000 r. drewniana wieża widokowa o wysokości 14 m.

14/ TOMCZAK, M.: *Orlica – szczyt zapomniany*, „Pielgrzymy” 88. Informator krajoznawczy XXXIII Ogólnopolskiego Rajdu Sudeckiego”, Wrocław 1988, s. 77–89; DZIEDZIC, M.: *80 lat temu zmarł Heinrich Rübartsch*, „Sudety”, nr 3/2010, s. 20–21.

15/ GG 1927, nr 7–8, s. 71; DZIEDZIC, M.: *Schroniska Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego*, „Sudety”, nr 9/2009, s. 37; PRZERWA, T.: *Przypadek Zieleńca, czyli nowe – narciarskie – oblicze orlickiej wsi*, [w:] *Gospodarczy wymiar turystyki*, pod red. E. KOŚCIK, Wrocław 2011, s. 15–24.

kłodzkiej organizacji jako jej sekcja. Wniosek nie został zatwierdzony przez władze nazistowskie. Organizacja najprawdopodobniej istniała do 1945 r.^{16/}

SOUHRN

Německé turistické spolky v Orlických horách

Kłodzský turistický spolek (Glatzer Gebirgsverein) vznikl roku 1881 v Klodsku. Skládal se z mnoha sekcí, pracujících na různých místech regionu. V údolí Divoké Orlice fungovala sekce Horní část údolí Divoké Orlice. Její členové žili po obou stranách hranice a organizovali různé turistické akce. K jejich největším úspěchům patří stavba rozhledny na Jagodné v roce 1909. Na české straně hranice fungoval Německý turistický spolek Orlických hor (Deutscher Gebirgsverein für das Adlergebirge). Byl založen roku 1926.

SUMMARY

German touristicorganisation in Orlickie Mountains

Touristic Organization of Kłodzko Mountains (Glatzer Gebirgsverein) was set up in 1881 in Kłodzko. It was divided into many sections which worked in the region. In Dzika Orlica valley was active Section of Upper Dzika Orlica Valley. It was set up in 1889. Members of this group lived on the both side of the border. It organized various touristic activities. The most success of the section was look-out tower on Jagodna which was built in 1909. On the Czech side of the border worked German Touristic Organization of Orlickie Mountains (Deutscher Gebirgsverein für das Adlergebirge). It was established in 1926.

16/ DZIEDZIC, M.: *Niemieckie Towarzystwo Gór Orlickich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 60 (2005), nr 1, s. 23–34.

